

Sygn. akt II CSK 311/10

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 11 marca 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący)

SSN Hubert Wrzeszcz

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Krzysztofa S.
przeciwko Jerzemu G. i Elżbiecie G.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 11 marca 2011 r.,
skargi kasacyjnej pozwanych
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 10 listopada 2009 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Krzysztof S. wniósł o zasądzenie w postępowaniu nakazowym solidarnie od Jerzego i Elżbiety małżonków G. kwoty 818 021,90 zł z odsetkami w wysokości 17% w stosunku rocznym od dnia 14 lipca 2006 r. na podstawie siedmiu dołączonych do pozwu weksli, z których każdy opiewał na 100 000 zł - wystawionych w celu zabezpieczenia pisemnej umowy pożyczki zawartej w dniu 9 września 2002 r. w K.; także ta umowa została dołączona do pozwu.

Sąd Okręgowy wydał nakaz zapłaty uwzględniający żądanie powoda w dniu 14 września 2006 r.

W zarzutach pozwani domagali się uchylenia nakazu zapłaty i oddalenia powództwa. Zaprzeczyli podpisaniu w dniu 9 września 2002 r. umowy pożyczki na kwotę 700 000 zł z 17% odsetkami i otrzymaniu od powoda takiej kwoty. Przyznali natomiast, że w dniu 9 września 2002 r. podpisali oraz wręczyli powodowi wraz z deklaracją wekslową siedem weksli *in blanco*, które mogły być wypełnione łącznie na kwotę 700 000 zł. Było to jednak następstwem nie umowy pożyczki, lecz porozumienia zawartego z powodem w sprawie rozbudowy motelu będącego współwłasnością stron. Zgodnie z tym porozumieniem powód miał inwestować w rozbudowę motelu także w imieniu pozwanych. W ich imieniu miał wyłożyć na ten cel kwotę 700 000 zł. Weksle *in blanco* zabezpieczały zwrot tej właśnie kwoty. Powód wyłożył w imieniu pozwanych jednak tylko około 200 000 zł.

W odpowiedzi na zarzuty powód podtrzymał on swe dotychczasowe stanowisko w sprawie, w szczególności twierdzenia o zawarciu przez strony pisemnej umowy pożyczki i przekazaniu pozwany kwoty 700 000 zł zgodnie z treścią zawartej umowy.

Wyrokiem z dnia 28 stycznia 2009 r. Sąd Okręgowy uchylił nakaz zapłaty i oddalił powództwo. Sąd Okręgowy ustalił, że dołączona do pozwu umowa z dnia 9 września 2002 r., zgodnie z którą powód pożyczył pozwany 700 000 zł do dnia 30 grudnia 2005 r. z zastrzeżeniem odsetek w wysokości 17% z tytułu opóźnienia i możliwości wypowiedzenia w każdym czasie ze skutkiem natychmiastowym, została sfałszowana; podpisy pod nią nie są podpisami

pozwanym. Jednocześnie nie było innych podstaw do stwierdzenia zawarcia przez strony umowy o treści zbieżnej z dokumentem sfałszowanym. Tym samym pozwani wykazali, że uzupełnienie wręczonych przez nich weksli nastąpiło niezgodnie z porozumieniem stron.

Na skutek apelacji powoda Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że utrzymał nakaz zapłaty w mocy co do kwoty 743 006,85 zł, a w pozostałej części uchylił go i oddalił powództwo; poza tym oddalił apelację powoda w pozostałym zakresie oraz orzekł o kosztach..

W ocenie Sądu Apelacyjnego dokumenty załączone do pozwu w charakterze weksli nie były w rzeczywistości wekslami, ponieważ nie określały imiennie osoby uprawnionej (remitenta). Mimo niepowstania zobowiązania wekslowego, nie można jednak było w okolicznościach sprawy oddalić powództwa w całości. Jeżeli po wniesieniu zarzutów od nakazu zapłaty, dotyczących stosunku podstawowego łączącego strony, okaże się, że zobowiązanie wekslowe nie powstało, sąd, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, powinien, rozstrzygając sprawę, uwzględnić powołany w pozwie stosunek podstawowy łączący strony. W sprawie na podstawie zebranego materiału należało przyjąć, inaczej niż ustalił Sąd Okręgowy, że w dniu 9 września 2002 r. w lokalu „C.” w B. powód zawarł z pozwanym w obecności swojego brata (Wiesława S.) umowę, zgodnie z którą pożyczył pozwanemu kwotę 700 000 zł, a pozwani zobowiązali się tę kwotę zwrócić do dnia 30 grudnia 2005 r. Nieistnienie autentycznego dokumentu pożyczki, na którą powołuje się powód, nie przesądza tego, że umowa o takiej treści nie została przez strony w rzeczywistości zawarta, umowa pożyczki może bowiem zostać zawarta w dowolnej formie. Dowód wydania przedmiotu pożyczki obciąża pożyczkodawcę. Zawarcie umowy pożyczki i wydanie jej przedmiotu pozwanemu potwierdzają nie tylko wyjaśnienia powoda, ale i zeznania świadka Wiesława S., a także deklaracja wekslowa z dnia 9 września 2002 r. W konsekwencji pozwani nie udowodnili, że deklaracja wekslowa nie dotyczyła zabezpieczenia roszczenia o zwrot pożyczki, lecz zabezpieczenia roszczenia o zwrot nakładów na motel.

Skarżąc w całości wyrok Sądu Apelacyjnego pozwani jako podstawy kasacyjne przytoczyli naruszenie w różnych układach i powiązaniach art. 6, 65

i 720 k.c., art. 10 Pr. weksl. oraz art. 210 § 3, art. 217 § 2, art. 224 § 1, art. 227, 232, 233 § 1, art. 236, 316, 321, 328 § 2, art. 382, 386 § 4, art. 391 § 1 i art. 495 § 3 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 187 § 1 k.p.c., pozew musi zawierać określone żądanie skierowane do sądu oraz przytaczać okoliczności faktyczne uzasadniające to żądanie. W myśl art. 321 § 1 k.p.c., żądanie powoda uzasadnione przytoczonymi okolicznościami faktycznymi wiąże sąd, wyznaczając granice wyrokowania. Przedmiotem dowodzenia w sprawie są jedynie fakty istotne (art. 227 k.p.c.) z punktu widzenia tak zakreślonych granic wyrokowania przez sąd (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 2005 r., III CK 458/04, Biul. SN 2005, nr 10, s. 12, i z dnia 15 października 2009 r., I CSK 84/09, OSNC 2010, nr 4, poz. 60).

Przytoczone przepisy dotyczą także postępowania nakazowego.

Strona, która występuje w postępowaniu nakazowym z powództwem o zapłatę opartym na twierdzeniu, że dochodzone roszczenie przysługuje jej od pozwanych na podstawie podpisanego przez nich weksla, powinna do pozwu dołączyć poświadczający to weksel. Jest to dowód z jej strony konieczny, a zarazem co do zasady wystarczający (art. 485 § 2 k.p.c.). Rzeczą natomiast pozwanych jest wykazanie bezzasadności tak uzasadnionego żądania (art. 491 § 1 i art. 493 § 1 k.p.c.). Wskazany rozkład ciężaru dowodu między stronami w poruszanych sprawach jest zgodny z ogólną regułą wyrażoną w art. 6 k.c. Konsekwentnie odpowiada mu powinność stron zaoferowania dowodów na poparcie przytoczonych okoliczności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2010 r., I CSK 641/09, Biul. SN 2011, nr 1, s. 9 i cytowane w nim orzeczenia).

Po wydaniu nakazu zapłaty na podstawie weksla pozwani powinni wszystkie okoliczności faktyczne, zarzuty i wnioski dowodowe zmierzające do wykazania bezzasadności powództwa przytoczyć w zasadzie już w piśmie zawierającym zarzuty od nakazu zapłaty (art. 495 § 3 k.p.c.).

Wśród zarzutów, za których pomocą pozwani o zapłatę weksla mogą się bronić, szczególnie istotne znaczenie przypada w polskich realiach twierdzeniu,

że powód otrzymał od pozwanych załączony do pozwu weksel *in blanco* w celu zabezpieczenia wierzytelności wynikającej z określonego stosunku i w związku z tym był upoważniony do jego uzupełnienia jedynie zgodnie z porozumieniem zawartym z pozwanymi, wypełnił go zaś naruszając to porozumienie. Powiązanie przez strony upoważnienia do uzupełnienia weksla *in blanco* z istnieniem i treścią zobowiązania podlegającego zabezpieczeniu (stosunku podstawowego względem roszczenia wekslowego) powoduje, że wekslobiorca w zasadzie nie może na podstawie prawa wekslowego uzyskać wobec wystawców weksla własnego więcej praw niż mu przysługuje w ramach stosunku, z którego wynika podlegająca zabezpieczeniu wierzytelność, czyli w ramach tzw. stosunku podstawowego względem roszczenia wekslowego (por. uchwała połączonych Izb: Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 24 kwietnia 1972 r., III PZP 17/70, OSNC 1973, nr 4, poz. 72, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2010 r., I CSK 641/09, i cytowane w nim orzeczenia).

Bronienie się przez stronę pozwaną za pomocą zarzutów nawiązujących do stosunku podstawowego wobec dochodzonego od niej roszczenia wekslowego prowadzi do objęcia sporem także tego stosunku. Objęcie sporem w postępowaniu nakazowym stosunku podstawowego określane bywa w orzecznictwie obrazowo przeniesieniem sporu z płaszczyzny stosunku prawa wekslowego na płaszczyznę stosunku prawa cywilnego. Określenie to jest jednak nieściśle dlatego, że sugeruje całkowite zawsze zastąpienie dotychczasowego sporu, dotyczącego stosunku wekslowego, sporem dotyczącym stosunku podlegającego powszechnemu prawu cywilnemu. W rzeczywistości jest zaś tak, że odwołanie się w zarzutach od nakazu zapłaty do stosunku podstawowego prowadzi przede wszystkim do uwzględnienia tego stosunku w ramach oceny zasadności dochodzonego roszczenia wekslowego. Nadal więc przedmiotem sporu jest roszczenie wekslowe, z tą tylko różnicą, że przy uwzględnieniu również stosunku podstawowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2006 r., V CSK 86/06, niepubl.). W ramach wspomnianej oceny może się okazać np., że dochodzone przez powoda roszczenie wekslowe nie powstało, gdyż wypełnił on otrzymany od pozwanego weksel *in blanco*, mimo nieprzysługiwania mu wobec pozwanego roszczenia ze stosunku podstawowego, które weksel ten miał zabezpieczać (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14

listopada 2006 r., II CSK 205/06, OSNC 2007, nr 9, poz. 39). W takim przypadku nakaz zapłaty powinien zostać uchylony, a powództwo oddalone (art. 496 k.p.c.). W pewnych jednak okolicznościach – o których niżej – orzecznictwo sądowe nawet w takim razie dopuszcza utrzymanie nakazu zapłaty w mocy.

Według ugruntowanego stanowiska judykatury, szeroko także akceptowanego, jakkolwiek nie jednolicie w piśmiennictwie, na stosunek podstawowy może się w postępowaniu nakazowym powołać nie tylko pozwany w celu wykazania bezzasadności dochodzonego od niego roszczenia wekslowego, ale i powód w celu utrzymania w mocy wydanego na jego rzecz nakazu zapłaty. W powoływanej wyżej uchwale połączonych Izb: Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 24 kwietnia 1972 r., III PZP 17/70, a także licznych nawiązujących do niej orzeczeniach, wyróżnia się i dopuszcza powołanie w postępowaniu nakazowym na stosunek podstawowy przez powoda w dwóch sytuacjach.

Po pierwsze, powód może już w pozwie wszczynającym postępowanie nakazowe dodatkowo przytoczyć fakty i dowody uzasadniające cywilnoprawne roszczenie zabezpieczone załączonym do pozwu wekslem. W takiej sytuacji, jeżeliby po rozpoznaniu zarzutów od nakazu zapłaty okazało się, że dochodzone roszczenie wekslowe powodowi wobec pozwanego nie przysługuje - np. ze względu na niezachowanie wymagań formalnych dotyczących weksla własnego (art. 101 i 102 Pr. weksl.) lub ze względu na wadliwą reprezentację pozwanego przy podpisywaniu weksla - natomiast przysługuje mu roszczenie wobec pozwanego ze stosunku podstawowego, nakaz zapłaty powinien zostać utrzymany w mocy.

Po drugie, w razie powołania się w pozwie jedynie na weksel powód może przytoczyć fakty i dowody uzasadniające cywilnoprawne roszczenie zabezpieczone załączonym do pozwu wekslem także w odpowiedzi na zarzuty pozwanego. Również w takiej sytuacji nakaz zapłaty powinien zostać utrzymany w mocy, jeżeliby po rozpoznaniu zarzutów od nakazu zapłaty okazało się, że dochodzone roszczenie wekslowe powodowi nie przysługuje - np. ze względu na niezachowanie wymagań formalnych dotyczących weksla własnego (art. 101 i 102 Pr. weksl.) lub

ze względu na wadliwą reprezentację pozwanego przy podpisywaniu weksla - natomiast przysługuje mu roszczenie ze stosunku podstawowego. Jakkolwiek w postępowaniu nakazowym zasadą – od dnia 1 lipca 2000 r. wyraźnie wysłowioną w art. 495 § 2 k.p.c., ale i wcześniej niewątpliwie obowiązującą - jest niedopuszczalność zmiany podstawy powództwa, Sąd Najwyższy w powoływanej uchwale połączonych Izb: Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 24 kwietnia 1972 r., III PZP 17/70, dopuścił w omawianej obecnie sytuacji wyjątek od tej zasady ze względu na: związek zachodzący pomiędzy roszczeniem wekslowym a stosunkiem podstawowym, zasadę równości stron w procesie (jeżeli pozwanemu wolno na obronę przed roszczeniem wekslowym powoływać fakty dotyczące stosunku podstawowego (zob. art. 210 § 2 i art. 495 § 3 k.p.c.), to również powodowi trzeba umożliwić powołanie takich faktów dla „ratowania” nakazu przed jego uchyleniem) oraz ekonomię postępowania.

W niektórych orzeczeniach, nawiązujących do tej uchwały, Sąd Najwyższy jeszcze szerzej określił możliwości utrzymania nakazu zapłaty w mocy, pomimo bezzasadności dochodzonego roszczenia wekslowego (wyroki: z dnia 14 marca 1997 r., I CKN 48/97, OSNC 1997, nr 9, poz. 124, z dnia 14 listopada 2006 r., II CSK 205/06, i z dnia 15 marca 2007, II CSK 495/06, LEX nr 274227). W razie mianowicie wypełnienia przez powoda otrzymanego od pozwanego weksla *in blanco* niezgodnie z zawartym porozumieniem, a więc w razie wykazania przez pozwanego nieprzysługiwania powodowi wobec niego roszczenia ze stosunku podstawowego, który weksel ten miał zabezpieczać, i tym samym roszczenia wekslowego, opowiedział się on za utrzymaniem nakazu zapłaty w mocy także wtedy, gdy powód w pozwie powołał się na inny stosunek prawny łączący go z pozwanym i wykazał w drugiej fazie postępowania nakazowego, że stosunek ten rzeczywiście istnieje i uzasadnia zasądzenie na rzecz powoda świadczenia pieniężnego w rozmiarze objętym nakazem. Przypadki te różnią się od wchodzących w zakres sytuacji pierwszej, omówionej wyżej. Nakaz w tych przypadkach jest utrzymywany w mocy, mimo bezzasadności roszczenia wekslowego, nie ze względu na przysługiwanie powodowi wobec pozwanego roszczenia wynikającego ze stosunku podstawowego, który weksel miał zabezpieczać, lecz ze względu na przysługiwanie powodowi wobec pozwanego

innego wymagalnego roszczenia w rozmiarze objętym nakazem zapłaty. Mimo tej odmienności rozpatrywanych obecnie przypadków, racje uzasadniające utrzymanie nakazu zapłaty w mocy w sytuacji pierwszej, omówionej wyżej, wiążące się z odwołaniem się już w pozwie do cywilnoprawnego stosunku podstawowego, są aktualne także w odniesieniu do przypadków rozpatrywanych obecnie, gdzie również już w pozwie następuje odwołanie się do określonego stosunku cywilnoprawnego.

W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że dokumenty dołączone do pozwu w charakterze weksli nie były – co dostrzegł dopiero Sąd Apelacyjny – w rzeczywistości wekslami, ponieważ powód wypełniając otrzymane od pozwanych weksle *in blanco* nie określił imiennie, wbrew bezwzględnemu wymaganiu art. 101 pkt 5 Pr. weksl., osoby, na której rzecz pozwani jako wystawcy przyrzekli zapłatę, lecz wskazał na „posiadacza” jako uprawnionego do otrzymania przyrzeczonej zapłaty. Powodowi więc już niewątpliwie z tej tylko przyczyny nie przysługiwało dochodzone od pozwanych roszczenie wekslowe - co powinno być oczywiście od razu uwzględnione przez Sąd Okręgowy (por. aktualne także tu uwagi zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 czerwca 2007 r., IV CSK 92/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 117). W konsekwencji zbyteczne było dowodzenie przez pozwanych w celu wykazania nieistnienia dochodzonego od nich roszczenia wekslowego wypełnienia przez powoda otrzymanych weksli *in blanco* niezgodnie z deklaracją wekslową. W sytuacji, w której dokumenty mające wskazywać na roszczenie wekslowe powoda nie były w rzeczywistości wekslami, utrzymanie w mocy nakazu zapłaty wydanego na rzecz powoda mogło nastąpić tylko w razie wykazania przez pozwanych którejś z mogących to uzasadniać okoliczności omówionych wyżej.

Jednakże w sprawie nie zachodzi żadna z omówionych wyżej okoliczności mogących uzasadniać utrzymanie nakazu zapłaty w mocy, mimo bezzasadności dochodzonego roszczenia wekslowego. Przytoczone w pozwie, obok powołania się na dokumenty uważane za weksle, twierdzenia, dotyczące stosunku podstawowego względem dochodzonego roszczenia wekslowego, wynikającego z pisemnej umowy pożyczki zawartej w dniu 9 września 2002 r. w K., okazały się bezzasadne. Według niepodważonych ustaleń dokonanych w sprawie, podpisy

pozwanym na dokumencie wymienionej umowy pożyczki zostały podrobione. Tym samym nakaz zapłaty wydany na rzecz powoda nie mógł być utrzymany na tej podstawie, że znajdował uzasadnienie w stosunku podstawowym przytoczonym już w pozwie (omówiona wyżej sytuacja pierwsza). Zarazem nie wchodziła w grę w sprawie przedstawiona wyżej sytuacja druga, ani też nie zachodził przypadek powołania w pozwie - obok dokumentów uznawanych za weksle - innego stosunku prawnego niż mający wynikać z pisemnej umowy pożyczki zawartej w dniu 9 września 2002 r. w K.; w samym pozwie, ani nawet w odpowiedzi na zarzuty od nakazu zapłaty, powód nie przytoczył żadnych twierdzeń dotyczących zawarcia z pozwanymi umowy pożyczki w dniu 9 września 2002 r. w B.

Sąd Apelacyjny utrzymując w mocy w znacznym zakresie nakaz zapłaty wydany na rzecz powoda na tej podstawie, że miał on oparcie w ustalonej przez ten Sąd, niepowołanej przez powoda w pozwie, a dopiero w toku drugiej fazy postępowania nakazowego, ustnej umowie pożyczki zawartej w dniu 9 września 2002 r. w B., przyjął rozwiązanie podobne do stosowanego w omówionej wyżej sytuacji drugiej, uczynił to jednak bez uzasadnionych ku temu podstaw. Jak wyjaśniono, w sytuacji tej dopuszcza się wyjątek od obowiązującej w postępowaniu nakazowym zasady niedopuszczalności zmiany podstawy powództwa ze względu na przemawiające za tym określone, doniosłe racje. Natomiast w przypadku uwzględnionym przez Sąd Apelacyjny w niniejszej sprawie brak podobnych argumentów przemawiających za odejściem od zasady niedopuszczalności zmiany podstawy powództwa w postępowaniu nakazowym. Odpada tu argument odwołujący się do związku zachodzącego między roszczeniem wekslowym a stosunkiem podstawowym, a także argument bazujący na zasadzie równości stron. Nie ma uzasadnienia do powoływania się przez pozwanego w zarzutach od nakazu zapłaty na łączący go z powodem inny stosunek cywilnoprawny niż stosunek podstawowy względem roszczenia wekslowego, ponieważ tą drogą nie może dojść do podważenia zasądzonego roszczenia wekslowego (poza przypadkiem potrącenia, którego w postępowaniu nakazowym dotyczy specjalny przepis – art. 493 § 3 k.p.c.), dlatego nie ma również uzasadnienia do dopuszczenia powoływania się w drugiej fazie postępowania nakazowego na taki stosunek przez powoda w celu utrzymania nakazu zapłaty w mocy. W niniejszej sprawie

niedopuszczalna zatem była zgodnie z ogólną zasadą obowiązującą w postępowaniu nakazowym zmiana podstawy powództwa przez oparcie uwzględnionego nakazem zapłaty żądania na niepowołanej w pozwie ustnej umowie pożyczki zawartej w dniu 9 września 2002 r. w B. W rezultacie Sąd Apelacyjny opierając swe rozstrzygnięcie na wymienionej umowie wyszedł poza dopuszczalne w myśl art. 321 §1 k.p.c. granice wyrokowania i tym samym naruszył ten przepis.

Stwierdzone naruszenie art. 321 § 1 przez Sąd Apelacyjny wskutek wyjścia przy wyrokowaniu poza granice żądania pozwu uczyniło bezprzedmiotowym rozpatrywanie pozostałych zarzutów kasacyjnych podniesionych przez pozwanych.

Mimo to warto zauważyć jeszcze, że dokonane przez Sąd Apelacyjny ustalenia faktyczne co do ustnej umowy pożyczki nie dawały najmniejszych nawet podstaw do ich subsumcji pod art. 720 § 1 k.c. w zakresie odnoszącym się do pozwanej. Jeżeli nie ustalono, że pozwana była obecna w dniu 9 września 2002 r. w B., gdzie miało dojść do zawarcia tej umowy, ani że jej mąż został umocowany do zawarcia tej umowy także w jej imieniu, to uznanie pozwanej przez Sąd Apelacyjny za stronę rozpatrywanej umowy nastąpiło z niewątpliwym naruszeniem art. 720 § 1 k.c. W świetle przedstawionych wyżej zasad rozkładu ciężaru dowodu między stronami postępowania nakazowego o zasądzenie zapłaty na podstawie weksla, Sąd Apelacyjny w sposób oczywisty naruszył także art. 6 k.c., obarczając pozwanych ciężarem dowodu co do stosunku podstawowego zabezpieczonego dołączonymi do pozwu „wekslami”, mimo iż nie były one w rzeczywistości dokumentami o cechach wymaganych przez art. 101 lub 1 Pr. weksl., i tym samym nie mogły wskazywać na istnienie dochodzonego roszczenia wekslowego.

Z tych względów skarga kasacyjna podlegała uwzględnieniu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.